

Quia vero cuique domino jus est per fundum suum eundi, jure si-
ve causa dominii, quod habet: hoc respectu verum quoque est secundum, hoc nempe jus non esse extra bona. Igitur jus, de quo in d. l. 1. si formaliter conseretur, non est in bonis cum imaginarium quid sit; causative autem in bonis est.

3 Quædam enim naturali jure communia). Non est nova hæc di-
vissio sed prioris illius explicatio:
quæ eo pertinet, ut intelligamus,
ea, quæ singulorum sunt, in pa-
trimonio habeti; quæ communia,
publica, universitatis; & maxime
quæ divini juris sunt, extra pa-
trimonium esse. Aptior ad docen-
dum nonulis videtur divisio Caji
l. 1. hoc tit. qui sic distinguit, ut
dicat rerum alias esse divini ju-
ris, alias humani. Divisioi juris quæ
sunt, nullius in bonis esse; vel-
uti res sacras, religiosas, sanctas.
Res humani juris, aut publicas
esse, quæ & ipsæ nullius in bo-
nis sunt; aut privatas, quæ sin-
gulorum; una generali appella-
tione rerum publicarum comple-
tens, quæ hic in communes, pu-
blicas, & universitatis distingun-
tur; sicuti alibi nomine communi-
um publicæ continentur, l. 2.
hoc tit. Huic autem divisioni mox
aliam subjicit, quod quædam res
corporales sint, quædam incor-
porales: quæ a Justin. demum tra-
ditur atque exponitur tit. seq. Sed
alia subjici potest, quod quædam
sint immoviles, quædam moviles.

4 Pleraque singulorum). Hæc

(1) L. 3. eod. tit. 28. P. 3.

sunt, quæ privata dicuntur; ni-
mirum res omnes, quæ in domi-
nio nostro sunt aut quasi domi-
nio, aliaque in rem jura a domi-
nio separata; vel quæ adhuc no-
bis præstanda sunt ex obligatio-
ne. Unde non male nonnulli totius
hujus argumenti tractationem ad
duo potissimum capita referunt:
quorum unum est de dominio, al-
terum de obligatione: dominii ap-
pellatione jus omne, quod in rem
habemus, complectentes.

TEXTUS.

De aëre, aqua profluente,
mari, & litore.

1 Et quidem naturali jure
communia sunt omnium hæc: aer,
aqua profluens, mare, & per hoc
litora maris. Nemo igitur ad litus
maris accedere prohibetur: dum
tamen a villis, & monumentis, &
aedificiis abstineat, quia non sunt
juris gentium, sicut est mare (1).

COMMENTARIUS.

1 Quæ humani juris sunt,
non privata aut singulorum pro-
pria, ea aut sunt omnium homi-
num communia, quæ absolute
communia dicuntur, aut alicius
gentis sive populi, quæ in spe-
cie publica, aut certæ alicius
civitatis vel corporis, quæ dicun-
tur universitatis. Communia sunt;
Quæ a natura ad hominum usum
prodita: in nullius adhuc ditio-
nem aut dominium pervenerunt;

sta generali vocabulo definiuntur
a Neratio l. 14. hoc tit. de acq.
rer. dom. Huc pertinent præcipue
aer, & mare, quæ cum propter im-
mensitatem, tum propter usum,
quem in commune omnibus debent,
jure gentium divisa non
sunt, sed relicta in suo jure &
esse primævo, ut ait Joann. Fa-
ber; adeoque nec dividi potue-
runt. Atque hoc est quod DD.
nostri ajunt, aërem & mare, cum
sint incomprehensibilia, nullius
populi bonis potuisse applicari,
Grot. de mar. lib. cap. 5. Item
aqua profluens, hoc est: Aqua
jugis, quæ vel ab imbris colle-
cta vel e venis terræ scaturiens
perpetuum fluxum agit, flumen-
que aut rivum perennem facit.
Postremo propter mare etiam li-
tora maris, l. 2. §. 1. l. 4. hoc
tit.

2 In hisce rebus duo sunt,
quæ jure naturali omnibus compe-
tunt. Primum communis omnium
harum rerum usus, ad quem na-
tura comparatæ sunt; tum si quid
earum rerum per naturam occu-
pari potest, id eatenus occupan-
tis fit, quatenus ea occupatione
usus ille promiscuus non læditur.
De usu aëris constat, quippe si-
ne quo ne vivere quidem aut re-
spirare quisquam potest. Aqua
profluens ad lavandum & potan-
dum unicuique jure naturali con-
cessa. Maris usus jure gentium li-
ber est, atque ad navigandum &
piscandum ex equo omnibus pa-
tet, l. 3. §. 1. ne quid in loc. publ.
Unde si quis prohibeatur in mari

piscari aut navigare, injuriarum
actione prohibitum convenire
potest, l. 2. §. 9. d. tit. l. 13. §. ult.
de injur. Maris naturam litora se-
quentur; ac proinde ad litus ma-
ris cuivis accedere licet, navem
eo appellere ac reficere, ejecta
in tempestate naufragiove amissa
ibi excipere, retia siccare, & ca-
sam, in quam tanti sper se recipiat,
ponere, l. 4. hoc tit. l. 51. de contr.
empt. l. 1. C. de naufr. lib. 11. (1).
Dum tamen a villis, ædificiis &
monumentis in litore extuctis ab-
stineat, quia non sunt juris gen-
tium, d. l. 4. hoc. tit.

3 Est vero harum rerum usus
adeo liber & promiscuus, ut bar-
barum semper atque immane ha-
bitum sit, vel exteris gentes ab
eo arcere. Quamobrem merito de
Poenarum injuria sic queritur
Orator Ilioneus apud Virgil. lib.
1. divini operis vers. 543. cum
seqq.

Quod genus hoc hominum, quæ-
ve hunc tam barbara morem
Permittit patria? Hospitio pro-
hibemur arenæ:

Bella carent, primaque vetant
consistere terra.

Idemque apud eundem lib. 7.
vers 229. his vocibus affatur Re-
gem Latinum :

...Litusque rogamus
Innocuum, & cunctis undamque
auramque patentem.

Denique Latona apud Nasonem
lib. 6. metam. vers. 349. sic allo-
quitur pueros Lyceos :

Quid prohibetis aquas? usus
communis aquarum est.

(1) L. 4. d. tit. 28. P. 3.
Tom. I.

Nec solem proprium natura nec
aera fecit,
Nec tenues undas; ad publica
munera veni.

Dicit, hæc non esse natura pro-
pria, sicut Ulpian. l. 13. comm.
præd. natura omnibus patere, quia
a natura ad communem usum ge-
nita sunt, nec in ullius adhuc
dominium pervenerunt, Cicer. I.
de offic. cap. 6. Nerat l. 14. hoc
tit. Hæc igitur sunt illa, quæ ve-
teres vocant communia omnium
jure naturali, aut quod idem est,
publica juris gentium, sicut &
usum eorum modo communem,
modo publicum vocant, l. pen.
hoc tit. l. 3. §. 1. l. 4. ne quid. in
loc. publ. §. 5. infra hoc tit. cum
similibus.

4 Quanquam vero etiam ea
nullius esse, quod ad proprietati-
tem attinet, recte dicimus, mul-
tum tamen differunt ab his, quæ
nullius sunt communii usui non
attributa, ut feræ, pisces, aves,
nam ista si quis occupet, in jus
proprium transire possunt: Illa
vero totius humanitatis consensu
proprietati in perpetuum exce-
pta sunt propter usum, qui cum
sit omnium, non magis omnibus
ab uno eripi potest, quam a te
mihi quod meum est. Et hoc est
quod Cicerodicit, inter prima es-
se justitiæ munera, rebus con-
muniibus pro communibus uti.
Scholastici dicerent hæc quatuor,
de quibus in *textu*, positive esse
communia, alia negative, D.
Thom. i. 2. quæst. 94. art. 5. Co-
varr. in cap. Peccatum de reg. jur.
in 6. part. 2. §. 8. Intellexit hoc
convivator apud Athenæum, cum

mare commune esse dicit; pisces
autem capientium fieri. Et in
Plautina Rudente act. 4. sc. 3.
vers. 36. Piscatori dicenti: Ma-
re quidem commune certo est o-
mnibus, assentit servus: addenti
vero servo, in mari inventum est,
commune est; recte Piscator oc-
currit: Meum quod recte atque
hami nacti sunt, meum potissi-
mum est.

5 Cæterum illa hic addenda
interpretatio est, ut si quid ha-
rum rerum natura occupari posit,
id eatenus occupantis fiat, qua-
tenus ea occupatione usus publi-
cus sive communis non impedi-
tur Quod merito receptum est:
nan cum ita se res habet, ces-
sat exceptio, per quam fit, ut
in jus proprium non transeant.
Aer occupari non potest, nisi si-
mul terra occupetur: sed neque
mare, nisi forte exigua sui por-
tione, quæ in fundum privatum
admittitur; quomodo accipienda
l. 14. de injur. aut ædificando ja-
ctis in id pilis aut molibus; quod
cum fit, locus & ædificium ejus
fiant, qui ædificavit, l. 2. §. 8.
l. 3. §. 1. ne quid in loc. publ.

In litore vacuum quisque locum
occupare per naturam potest,
eumque occupando etiam suum
facit, ut & id, quod in eo ex-
truxerit, l. 6. per hoc tit. de rer.
div. l. 14. l. 50. eod. de acq. rer.
dom. Etenim qui locus ita in mari
aut litore occupatur, non simpli-
citer & absolute occupantis fit,
sed duntaxat interea dum occu-
pat, dum ædificium manet: nam
ædificio sublatto, locus in pristi-
nam causam quasi jure postlimi-

nii revertitur, d. l. 6. & d. l. 14.
§. 1. (1). Sed neque simpliciter
hæc occupatio & ædificatio con-
cessa, verum, quod exigebat ipsa
ratio juris gentium, cum hac coti-
ditione, si per eam publicus li-
toris aut maris usus non fiat de-
terior, d. l. 2. §. 8. l. 3. l. 4. ne
quid in loc. publ. (2).

(1) Neque jus gentium violari
existimo, si hinc arceantur pere-
grini in litoribus, quæ populus
aliquis imperio sibi vindicat: na-
tura enim non ad hoc proprie
litora produxit, ut cuilibet semper
& promiscue jus esset, partem
eorum occupare, sed ut neces-
sario maris usui inservirent, qui
est navigatio; idque significari
opinor verbis & per hoc, quæ non
frustra hic expressa sunt, & in
l. 2. §. 1. hoc tit. ideoque etsi hic
usus jure gentium semper commu-
nis manet & indivisus, sicut ipsius
maris; jus tamen, quod dixi, in
litore ædificandi, divisum jure
gentium intelligi debet, quatenus
litora imperio divisa, & publica
facta sunt alicujus populi arg. d.
l. 3. ne quid in loc. publ. Ita Don.
4. comm. 2. & 9. Grot. 2. de jur.
bell. & pac. cap. 3. n. 9. Idem fu-
se & eleganter cap. 5. mar. lib.
Ant. Fab. in Ration. ad l. 9. de
lege Rhod.

7 Joannes vero Seldenus, vir
sane non vulgari eruditione præ-
ditus, tractatum edidit inscriptum:
Mare clausum, sive, *De domi-
nio maris*; in quo summa ope
ostendere conatur, mare ex jure

(1) L. 3. tit. 28. P. 3. in fin.

(2) L. 4. eod. vers. De manera.

naturæ, seu gentium non esse
commune, sed pariter dominii pri-
vati seu proprietatis esse capax, ac
tellurem. Cæterum hoc late ple-
rique damnant, imperium quidem
in maris partem, sinusve vicinos
usuari pari posse concedentes, sed
sine jure proprietatis aut dominii:
tum quia natura mare commune
esse jubet, non permittit tantum;

tum quia ne dominii quidem ca-
pax est, resistens occupationi &
possessioni, unde dominia rerum
cooperunt, l. 1. §. 1. de acq. poss.
D. Grot. d. cap. 5. mar. lib. & de
cap. 3. n. 13. de jur. bell. Alb.
Gentil. de acq. mar. D. Tuld. hic
cap. 7.

8 Illud constat, non facere
contra jus naturæ aut gentium,
qui recepto in se oneræ tuendæ
navigationis adversus piraticas ex-
cursions, juvandæque per ignes
nocturnos & brevium signa, ve-
ctigal æquum imposuerit: quale
fuit Romanum vectigal Ery-
thræum, de quo Strabo lib. 17. &
quod in Ponto Byzantini exige-
bant; quodque jam olim Athe-
nienses exegerant in Ponto aodem,
memorante utrumque Polybio,
Grot. d. cap. 3. n. 14. add. Cæ-
poll. de serv. præd. rust. cap. 26.

TEXTUS.

De fluminibus & portibus.

2 Flumina autem omnia, &
portus publica sunt; ideoque jus
piscandi omnibus commune est in
porto, fluminibusque (3).

(3) L. 7. tit. 28. P. 3. & ibi

Gregor. Lopez.

COMMENTARIUS.

1 *Sacundum gessus rerum, quæ privati juris non sunt, publicæ in specie dicuntur; quæ quamvis & ipsæ in nullius dominium pervenerunt, imperio tamen divisæ sunt, & ditione ac potestate factæ alicujus populi: Ajo, ditione ac potestate: nam quæ in populi sunt patrimonio, ut metallæ, salinæ, silvæ, agri vegetigales &c.; ea quidem etiam publica dicuntur propter personam possidentis, l. 17. de verb. sign. l. 14. hoc tit. de acq. rer. dom. sed quia usu & jure, quo habentur, privata sunt, l. 2. §. 4. ne quid in loc. publ. (1). ad institutam disputationem non pertinent. Hujus generis sunt flumina, portus, alveus fluminis, quandiu a flumine occupatur, & ex parte ripæ.*

2 *Flumina omnia).* Scilicet perennia; nam torrentia quæ hieme tantum fluunt, æstate solibus exsiccantur, publica non sunt, l. 1. §. 3. de flumin. ac ne flumina quidem proprie, ut recte D. Dom. 4. commun. 3. contra Hotom. 8. obs. 4. Marciānus l. 4. hoc tit. caute addidit vocabulum penne; nempe ut torrentia excluderet.

3 *Et portus).* Portus est: *Locus in mari aut flumine conclusus ac munitus, quo importantur, & unde exportantur merces (2); qua appellatione tamen continetur & statio, quæ est: Locus accommodatus ad naves*

(1) L. 10. eod.

(2) L. 8. tit. 33. P. 7.

recipiendas, ut tuto illic stare possint adversus injuriam prædonum ac tempestatum, l. portus 59. de verb. sign. l. 1. §. 13. de flum. Teteribus proprie portus insulam notat, sive ædificium legitimo spatio atque ambitu a contiguis divisum, mercium importandarum, & conservandarum causa, & per synecdochen quamvis insulam sive domum, quæ proprio ambitu constat, ut in illo XII. Tab. Cui testimonium defuerit, istertius diebus ob portum obvagatum ito. Vid. Fest. in vocibus, portus & insula.

4 *Jus piscandi omnibus commune).* Ait, omnibus commune est: nempe omnibus iis, qui sunt ex populo, cujus fines flumen alluit, & quatenus alluit: ut in hoc distet hie usus ab earum rerum usu, quæ omnium hominum communes sunt; id quod ex præcedentibus satis colligi potest.

5 *Notandum autem est discrimen fluminis, & aquæ fluentis, unde usus variusque nascitur diversitas. Flumen est totum quid, unumque & idem corpus, quod mille abhinc annis fuit, arg. l. 76. de judic. denique sub imperio eorum est, quorum finibus continetur. At aqua fluminis numero eadem non est, sed alia atque alia: & cum in perpetuo cursu sit, non magis loco contineri, aut eujusquam potestati subjici potest, quam aër & mare, quandiu de medio cursu nihil de ea sumpseris. Hinc de usu judicandum. Flumine integro uti-*

*De rerum divis. & acquir. ipsarum dominio. 197
mur ad navigandum & pescandum, qui usus jure gentium divisus est, quatenus flumina ipsa imperio divisa sunt, ac proinde non communis est omnium hominum, sed publicus eorum duntaxat, quorum finibus continetur. Aqua vero fluminis utimur ad lavandum, potandum, aquanda pecora: qui usus communis est jure naturali omnibus concessus.*

TEXTUS.

Definitio litoris.

3 *Est autem litius maris, quatenus hibernus fluctus maximus excurrat.*

COMMENTARIUS.

1 *Ait hibernus, quia hieme maxime mare exæstuat. Igitur litus est: Quatenus fluctus maris maximus excurrat (1).*

TEXTUS.

De usu & proprietate riparum.

4 *Riparum quoque usus publicus est jure gentium, sicut ipsius fluminis. Itaque naves ad eas appellere, funes arboribus ibi natis religare, onus aliquod in his reponere cuilibet liberum est, licet per ipsum flumen navigare: sed proprietas earum illorum est, quorum prædiis hærent: qua de causa arbores quo-*

(1) L. 4. d. tit. 28. P. 3.

(2) L. 6. cum seq. eod.

que in iisdem natæ corundem sunt (2).

COMMENTARIUS.

1 *Ripa est: Id quod flumen continet, naturalem cursus sui rigorem tenens: ita definitur ab Ulpian. l. 1. §. 5. de flum. Ait, cursum naturalem, ne quis putet, si quando flumen imbris vel nivibus auctum excreberit, ripas idcirco mutare. Paulus ait, ripam esse: Quæ plenissimum flumen continet, l. 3. §. 1. d. tit. ut significet, partem ripæ non esse spatium illud ripæ proximum, quod aliquando flumine caloribus minuto, æstivo tempore non occupatur. Apparet autem ex sequentibus, ripam non tam anguste, ut nonnulli faciunt, accipiendam esse pro crepidine aut labro amnis, sive pro sola extremitate alvei & terræ, quæ flumen continet, cujus extremitatis vix est, ut ullus sit usus: sed aliquanto laxius pro spatio inter flumen & vicina prædia interjecto, ut ripa incipere intelligatur, ex quo a plano ad flumen vergit, d. l. 3. §. 2. de flum.*

2 *Usus publicus est jure gentium).* Usus riparum ita publicus est, ut fluminis; quinimo ripæ usus nihil aliud est, quam ipsius fluminis, cum per ripam flumine utamur. Ideoque quæcumque sunt interdicta ad tuendum usum publicum fluminis, eadem sunt & conjunctim ad tuendum usum riparum, l. 1. & passim tit. de

flum. & tit. ne quid in flum. publ. Ait, jure gentium; quasi dicat: hunc usum atque hanc servitatem ripis a natura impositam esse, ut omnibus, quibus flumine uti jure gentium licet, etiam ripis ad eum usum uti liceat, cum nec flumine aliter uti commode possint.

3 Proprietas illorum est, quorum prædiis hærent). Hoc etiam diserte ait Cajus, l. 5. hoc tit. itemque Pomponius & sententia Celsi, l. 30. §. 1. de acq. rer. dom. Unde Neratius scribit, eum, qui in ripa fluminis ædificat, suum non facere, l. 15. eod. Quapropter quod Paulus ait, ripas fluminum publicas esse, l. 3. de flum. de usu, non de proprietate accipi debet. Nec enim audiendus est D. Hotomanus, qui Paulum a cæteris, & recte dissensisse putat. Nam quod ait, eodem jure partes fluminis singulas censeri deberi, quo totum flumen, quod ita publicum esse constat, ut nec proprietate cùjusquam sit, error est; siquidem ripa pars fluminis non est, non magis quam continens contenti. Neque vero idem est ripa in flumine, quod litus in mari. Ripa fluminis non subjicitur; ut litora subjiciuntur mari, & quotidianis accessibus ab eo occupantur. At, inquit, cuius juris est alveus, ejusdem & ripas esse necesse est: certum autem est alveum proprietate nullius esse, l. 1. §. 7. de flum. l. 7. §. 5. de acq. rer. dom. (1). At, inquam, ut diversa sit alvei, &

riparum conditio, flumen facit, quod alveum occupat, ripas non item. Quid quod nec alveus simpliciter publicus est, ne tum qui dem cum adhuc a flumine teneatur; sed quatenus flumen non obstat, adhuc pars censetur vicinorum agrorum; aliqui quo jure insula, manente adhuc alveo, in flumine nata vicinorum fierent? quod utique & ripæ proprietatem arguit vicinorum esse; qua de re amplius sub §. 22. & seq. infr. eod.

TEXTUS.

De usu & proprietate
litorum.

5 Litorum quoque usus publicus est, & juris gentium, sicut & ipsius maris: & ob id cuilibet liberum est, casam ibi ponere, in quam se recipiat, sicut retia siccare, & ex mari deducere. Proprietas autem eorum potest intelligi nullius esse: sed ejusdem juris esse, cuius & mare, & que subjet mari, terra, vel arena (2).

COMMENTARIUS.

1 De litorum usu & prorietate jam intellectum est. Cæteram usum adhuc notandum, quod usum litorum dicit esse publicum & juris gentium; ut intelligas, usum litorum publicum esse eo jure, quod communne est omnibus gentibus; quo scilicet significatu mare juris gen-

(1) L. 31. d. tit. 28. P. 3.

(2) L. 4. eod.

tium esse, dicit Marcian. l. 4. hoc aut patrimonio civitatis sunt, quorum usus singulorum non est (3), hue non pertinent: quamvis & ipsa collata cum iis quæ propria sunt singulorum, publica quoque dicantur, l. 7. §. 1. quod cuiusq. univ. non. l. 15. & seq. de verb. sign. Universitatis autem appellatio latior est, quam civitatis: nam & collegia, & societas, aliaque hujusmodi corpora continent, quibus permisum est ad exemplum Reipub. habere res communes, arcam communem, &c. l. 1. quod cujusque univ.

2 Ejusdem juris, cuius & mare). Mare litora aliis usibus eripiendo sua fecit. Nam, ut ante quoque dictum est, litora mari subjiciuntur, & quotidie ab eo occupantur. Occupatum autem jus & conditionem occupatis sequi, necesse est, l. pen. hoc tit. (1).

TEXTUS.

De rebus universitatis.

6 Universitatis sunt, non singulorum, quæ in civitatibus sunt, theatra, stadia, & his similia; & si qua alia sunt communia civitatum (2).

COMMENTARIUS.

1 Quæ hic & apud Marcianum l. 6. §. 1. eod. dicuntur universitatis, alibi etiam publica generali nomine appellantur, ut in l. 6. de contr. empt. & §. 2. infr. de inut. stip. §. ult. infra de empt. & vend. nimurum quia in publico civium usu habentur. Ea igitur, quæ in pecunia

(1) Arg. d. l. 31. tit. 28. P. 3.

(2) L. 9. eod.

aut patrimonio civitatis sunt, quorum usus singulorum non est (3), hue non pertinent: quamvis & ipsa collata cum iis quæ propria sunt singulorum, publica quoque dicantur, l. 7. §. 1. quod cuiusq. univ. non. l. 15. & seq. de verb. sign. Universitatis autem appellatio latior est, quam civitatis: nam & collegia, & societas, aliaque hujusmodi corpora continent, quibus permisum est ad exemplum Reipub. habere res communes, arcam communem, &c. l. 1. quod cujusque univ.

2 Si qua alia communia civitatum). Ut basilicæ, porticus, balnea, fora, prata, & pascua publica, in qua sc. pecudes immittere singulis civibus jus est. Communis autem harum rerum usus non latius patet, quam ut publicus sit eorum, qui sunt ejusdem civitatis aut corporis.

TEXTUS.

De rebus nullius.

7 Nullius autem sunt res sacrae, & religiosæ, & sanctæ: quod enim divini juris est, id nullius in bonis est (4).

COMMENTARIUS.

1 Quæ res divini juris sunt, per excellentiam dicuntur nullius esse, scilicet, ex comparatione earum rerum, quæ cum & ipsæ nullius sint, usu tamen

(3) L. 10. eod.

(4) L. 12. eod.

sunt singulorum, aut ita affectæ, ut in dominium singulis cedere possint. Etenim & quæ humani juris sunt publica omnia, quæ non in pecunia populi, sed in usu publico habentur, comparata cum iis, quæ singulorum sunt, nullius in bonis esse dicuntur, l. 1. hoc tit. l. 6. de contr. empt. At in rebus divini juris hoc amplius est, quod ne usus quidem earum singulorum est. Feræ quoque bestiæ, volucres, pisces &c. nullius sunt, si comparentur cum iis, quæ quisque jam actu habet ac possidet: at ea conditione sunt & natura, ut acquiri possint, & cedant occupanti, §. 12. infr. eod. quod secus est in rebus divini juris. Etiam inter ea, quæ nullius sunt, Caius d. l. 1. numerat res hæreditarias nondum adita hæreditate: quæ tamen effectu juris omni ex parte privatæ sunt, & hæreditatis esse finguntur, quæ tantisper personæ vicem sustinet, l. 34. l. 61. de acq. rer. dom. Res igitur divini juris sunt, Quæ hominum potestati & promiscuo usui exemptæ, quodammodo in solius Dei jure ac potestate habentur, quarum tres species hic proponuntur, sacræ, religiosæ, sanctæ, quæ singulis §§. exponuntur.

TEXTUS.

De rebus sacris.

8 Sacrae res sunt, quæ rite per Pontifices Deo consecratae sunt: veluti ædes sacræ, & do-

(1) L. 13. d. tit. 28. P. 3.

naria, quæ rite ad ministerium Dei dedicata sunt; quæ etiam per nostram constitutionem alienari & obligari prohibuimus; excepta causa redēptionis captivorum. Si quis autem auctoritate sua quasi sacrum sibi constituerit, sacrum non est, sed profanum. Locus autem, in quo ædes sacrae sunt aedificatae, etiam diruto aedificio sacer ahuc manet, ut & Papinia-nus scripsit (1).

COMMENTARIUS.

1 Rerum divini juris diximus esse tria genera: eaque, ut re, ita etiam nominibus apud nos-tros distincta sunt, quæ distinctio etiam in schedis Festi reperitur. Alia est apud Macrobius 3. Sa-turn. 3. Plerique autem his no-minibus indiscrete utuntur. Ait res sacras esse: Quæ rite per Pon-tifices Deo consecratae sunt. Quæ definitio duo maxime complectitur, formam consecrandi, & personam consecrantis. Formam indicat particula rite, id est, solemniter, more & instituto ma-jurum, publice, non privatim, l. 6. §. 3. l. 9. pr. hoc tit. Gall. Aelius apud Festum in voce Sa-cer. Ovid. 1. fast. vers. 610.

Templa Sacerdotum rite dicata manu.

De ritu veteri consecrandi vid. Alex ab alexand. 6. gen. dier. 14. Connan. 3. comm. 1. Personam consecrantis oportet rebus sacris præesse: quales apud Romanos erant Pontifices, ita dicti a pon-

te subilio, quem, quod sacer-
zestimaretur, in aliqua parte la-
bantem solis Pontificibus reficere
licebat, cæsa victimæ; & sacri-
ficio perfecto. Reliquorum quoque
sacerorum omnium curam atque
potestatem penes collegium Pon-
tificum fuisse constat: de quo-
rum officio accurate scribit idem
Alexand. ab Alexand. 2. genial. 8.

¶ Quid Principes? Etiam eos cu-
rati sacerorum & religionum sibi
sumpsisse, cum apud alios Au-
ctores, tum apud nos-tros legimus,
ut in l. 8. de rel. & sumpt. fun.
l. ult. ut in poss. leg. & nomina-
tim jus dedicandi seu consecran-
di in d. l. 9. hoc tit. ¶ An quia &
ipsi plerumque Pontifices? Id sa-
ncte testatur historia, & Dio. lib. 53.
expresse scribit, Principes inter
alios titulos etiam Pontificis ma-
ximi dignitatem assumpsisse, ut
omnes religiones & sacrificia in
sua haberent manu? An vero hoc
ideo dicitur, quia, ut nonnulli
volunt, sicut olim per legem Pa-
piriam non licebat rem ullam in-
jussu plebis consecrare, teste Ci-
cer. pro dom. ita postea non licuit
injussu Principis: ut Pontifex
quidem consecraret, & solemnia
perageret, sed jussu & auctorita-
te Principis præcedente, maxime
si locus publicus consecrandus
foret? arg. d. l. 9.

2 Principis Christiani curam
sacerorum Episcopis reliquerunt,
aliosque ritus atque cæremoniae
sublati gentilibus substituerunt,
quas in dedicandis Monasteriis,

Ecclesiis, domibus orationum ob-
servarent, vid. nov. 67. & nov.
131. cap. 7. (1). Luculentum
dedicationis templi extat exem-
plum 3. Reg. 8.

3 Donaria). Non solum ædes
aut locus consecrari possunt, sed
res etiam mobiles, ut ex memo-
rato Galli Aelii apud Festum lo-
co apparet, & hic significat Ju-
stinianus verbo donaria: quoem
mobilia intelligere, puta vestes,
vasa, aliaque utensilia divinis usi-
bus dicata atque consecrata ostendit,
l. 22. Cod. de sacros Eccles.

4 Excepta causa redemptio-
nis captivorum). Item pauperum
alendorum tempore famis, si ita
premantur, ut vitæ eorum sue-
currendam sit, d. l. 22. Debito-
rum quoque Ecclesiae causa, si
creditores urgeant, nec aliunde
debitum exolvi possit, authent.
Præterea Cod. de sacros. Eccles.
nov. 120. cap. 10. (2).

5 Si quis auctoritate sua). Id
est, non publice, sed privatim,
l. 6. §. 3. hoc tit. Quæsierit ali-
quis, cum Romanis nihil sacrum
fuerit, nisi quod publice conse-
cratum; quid fiat, quod nihilo-
minus eos sacra habuisse privata
legimus? Cicero. 3. de legib. l. 1.
de ritu nupt. l. 9. §. 1. ad leg.
Jul. pec. Resp. Distinctio illa non
a forma dedicandi, aut personis
dedicantium, sed a fine sumpta
est: quod privata pro salute fa-
miliæ, publica pro populo con-
secerabantur, vid. Rossin. 8. an-
tiq. tit. 6.

La prima.

(1) D. l. 13. tit. 28. P. 3.
(2) L. 1. tit. 14. P. 1. a vers.
Tom. I.

De religiosis.

9 Religiosum locum unusquisque sua voluntate facit, dum mortuum infert in locum suum. In communem autem locum purum invitito socio inferre non licet: in commune vero sepulchrum etiam invitis ceteris licet inferre. Item si alienus ususfructus est, proprietarium placet, nisi consentiente usufructuario, locum religiosum non facere. In alienum locum consentiente domino licet inferre: & licet postea ratum non habuerit, quam illatus est mortuus, tamen locus religiosus fit.

COMMENTARIUS.

1 Religiosum). Generali hujus verbi appellatione etiam sacra contineri arguit notatio vocis religio, sive à relegendō deducas cum Ciceron. de natur. Deor. siue cum Servio Sulpicio, aut auctor est Macrobius 3. satur. 3. a reliquendo, sive à religando cum Lactantio 4. inst. 28. At hic & passim in libris nostris strictius accipitur, & locum notat: Ubi mortuus sepultus aut humatus est: quæ significatio & Festum Pompejum habet auctorem.

2 Unusquisque sua voluntate. Ad differentiam sacri. Locus sacer non fit, nisi publice per Pontificem secretetur: religiosus fit propria cuiusque voluntate cadaver aut ossa inferentis in locum suum. Notandum hic in transcurso, antiquos priyata sepulchra habuisse

extra urbem in agris: nam in urbe mortuos sepelire lege vetitum erat. Cicero 2. de leg. cap. 23. l. 3. §. 5. de sepulchr. viol. idque aliis etiam populis in more positum fuit: qua de re consule Petr. Gregor. lib. 33. syntagni. cap. 33.

2 Dum mortuum infert in locum suum). His verbis docemur, duo esse necessaria, ut locus fiat religiosus: ut in eum mortuus inferatur; ut inferatur a domino loci. Primo non consecratione aut verbis solemnibus locus religiosus efficitur, sed illatione mortui: unde sepulchrum ab Ulpiano definitur: Ubi corpus ossa hominis condita sunt, l. 2. §. 5. de relig. Ac ne totus quidem locus, qui sepulturæ destinatus est, corpore condito religiosus fit, sed quatenus conditum aut humatum est, d. §. 5. cuius hic videtur sensus: non totum agrum, ubi conditum est cadaver, religiosum fieri, sed locum duntaxat certo spatio finitum, quem maceris includi consueverant, Brisson. antiq. lib. 3. cap. 15, v. 16. Quam interpretationem ipsa necessitas defendit. Alias enim apud Romanos, qui fere corpora cremabant, urna vix minimam agri partem religiosam reddidisset. Quia vero una sepultura plura sepulchra efficere non potest, si corpus in pluribus locis fuerit sepultum, solus ille religiosus fiet, ubi conditum quod principale est, scilicet caput, quia cognoscitur cuius sit, l. 44. de relig. & sumpt. fun.

4 Quia vero opus est, mor-

De rerum divis. & acquir. ipsarum dominio. 203

tuum esse sepulcum, Divi Fratres rescripserunt, mausoleum inane, sive monumentum purum memorie tantum causa factum, quod Suetonius cap. 1. in Claud. appellat tumulum honorarium, religiosum non esse: l. 7. hoc tit. l. 6. in fin. l. 42. de relig. licet contra senserit Marcianus, motus auctoritate Virgilii, ut ipsi ait. l. 6. in fin hoc tit. Nec dubium, quin iis Poetæ versibus, quos ex lib. 3. Aeneid. vers. 303. citat D. Gothof. ubi de Andromache hæc ait Aeneas:

...Monesque vocabat.

Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanem;

Et geminas, causam lacrymis, sacraverat aras.

Similis locus est ejusdem Poetæ lib. 6. vers. 505. ubi sic ad Deiphobum idem heros:

Tunc egomet tumulum Rhæteo in litore inanem

Constitui, & magna Manes ter voce vocavi.

Denique si ossa hominis aut corpus conditum duntaxat loco religionem afferunt, consequens est, ossibus aut reliquiis effossis & translatis, locum religionem solvi, l. 44. §. 1. de relig. quanquam effodere vel eruere non licet sine decreto Pontificum aut jussu Principis, l. 8. eod.

5 Alterum, quod ad locum religionem obstringendum necessarium esse diximus, est, ut is mortuum infert, qui est loci dominus: neque sufficit pro parte indivisa dominum esse, aut nudam loci proprietatem habere; sed necesse est, ut is, qui infert,

7 , IN HISPANIA quamvis doctrina hujus textus reperiatur, statuta in l. 14 tit. 28. P. 3. ubi locus religiosus ille dicitur, in quo corpus vel caput hominis sepultum est; non alias tamen religiosus habetur, quam ab Episcopo consecratus aut benedictus: neque alibi fidelium corpora sepelire fas est; atque in hoc juris canonici præscripta se-